

Панчак-Бялоблоцька Н.В.

Феномен урядів меншості в парламентських демократіях: історія дослідницького інтересу, підстави наукового виокремлення і сутність

Стаття присвячена розгляду феномена урядів меншості у парламентських демократіях. У дослідженні розглянуто історію дослідницького інтересу до урядів меншості, а також етапи та підстави їх наукового виокремлення. З політологічної позиції аргументовано, що урядові кабінети меншості є одним із варіативних наслідків ситуацій меншості. Детерміновано, що урядом меншості є урядовий кабінет, який складається з осіб, що діють як представники парламентських партій чи парламентських груп, але сумарно не контролюють більше половини всіх мандатів у парламенті чи відповідній палаті парламенту, перед якими за конституцією відповідальний урядовий кабінет.

Ключові слова: уряд, урядовий кабінет, уряд меншості, уряд більшості, ситуація меншості, ситуація більшості, парламентська демократія.

Статья посвящена рассмотрению феномена правительств меньшинства в парламентских демократиях. В работе рассмотрены история исследовательского интереса к правительствам меньшинства, а также этапы и основания их научного выделения. С политологической позиции обосновано, что правительственные кабинеты меньшинства являются одним из вариативных последствий ситуаций меньшинства. Доказано, что правительством меньшинства является

кабинет, состоящий из лиц, которые действуют в качестве представителей парламентских партий или парламентских групп, суммарно не контролируя больше половины всех мандатов в парламенте или соответствующей палате парламента, перед которыми по конституции ответственный правительственный кабинет.

Ключевые слова: правительство, правительственный кабинет, правительство меньшинства, правительство большинства, парламентская демократия.

The article deals with the phenomenon of minority governments in parliamentary democracies. The study examines the history of research interest to minority government and the stages and the grounds for their scientific isolation. From the positions of Political Science, the researcher argues that minority government is one of the varied effects of minority situations. The author determines that a minority government is a governmental cabinet, which consists of the persons acting as representatives of the parliamentary parties and parliamentary groups, but not in total control more than half the seats in the parliament or the relevant chamber of parliament, to whom by the constitution a government is responsible.

Key words: government, governmental cabinet, minority government, majority government, minority situation, majority situation, parliamentary democracy.

УДК 321.015+321.72+328.122+328.131+328.183+328.187+342.529

Панчак-Бялоблоцька Н.В.,
кандидат політичних наук,
викладач Вищої школи
регіональної економіки в Кутно
(Республіка Польща)

Уряди меншості, як свідчить зарубіжний досвід та порівняльна статистика, стали «нормальним» явищем політичного процесу й владно-виконавчих відносин, бо, за різними даними, сьогодні, наприклад, понад 30 відсотків усіх європейських (зокрема у парламентських демократіях країн Західної та Центрально-Східної Європи) урядових кабінетів становлять саме однопартійні та коаліційні кабінети меншості. Водночас політична наука у своєму сприйнятті феномена, сутності та доцільності урядів меншості пройшла декілька етапів розвитку, перш ніж уряди меншості набули атрибутів «нормальності». Відповідно, їх розгляд і детермінація, виокремлення й окреслення їх сутності потребують детального й докладного обговорення, результатом якого повинно бути поглиблення політологічних знань про сам феномен урядів меншості.

Як зазначає К. Стром, феномен уряду меншості на зорі порівняльного аналізу парламентських демократій, а особливо тих, в яких урядові кабінети меншості були рідкістю, досить часто трактувався як такий наслідок політичного процесу, за якого вибори проводили результат, проте не проводили уряду й урядового кабінету [70, с. 1]. Це актуально було у випадку вестмін-

стерського і консенсусного типів парламентських демократій, де перманентно формувались однопартійні та коаліційні урядові кабінети більшості, а урядові кабінети меншості (особливо однопартійні), як ситуативні кейси, натомість тлумачили як «найгірші можливі результати» [9] партійно-електорального, а також урядово-формотворчого процесу. Річ в тому, що у вестмінстерських демократіях, для яких традиційно властиві системи двопартійності, уряди меншості становили контр-аверсійні відхилення від патернів партійно-урядової політики. Але і у вестмінстерських, і у консенсусних демократіях, де кількісно абсолютно превалювали уряди більшості, феномен урядів меншості сприймали з острахом та як такий, що є «нездоровим і неефективним» [70, с. 2]. Значною мірою це було зумовлено тим, що з другої половини ХХ ст., коли у світі масово почали виникати/консолідуватись парламентські демократії, увагу політичної науки було здебільшого зосереджено на дослідженні поведінкових аспектів політичного процесу (в зрізі так званої хвилі радикального активізму й біхевіоральної революції), а не класичних і новітніх форм вияву політичних інститутів, зокрема урядів та урядових кабінетів.

Ситуація (у публічному і дослідницькому дискурсі) суттєво змінилась лише після того, як вдалось прослідкувати, порівняти та оцінити політичні, соціально-економічні тощо наслідки функціонування урядових кабінетів меншості, особливо у контексті їхнього зіставлення з урядами більшості. А також після повернення політичної науки в «лоно» інституціоналізму, коли було повторно регламентовано «важливість» політичних інститутів, зокрема в контексті дослідження урядів й урядових кабінетів крізь призму груп інтересів і корпоративізму (наукові розвідки С. Бергера [2], Ф. Шміттера і Г. Лехмбрача [25; 48–50], О. Моліни і М. Родеса [39; 46], В. Стріка і Л. Кенворзі [64–67] тощо), соціальних та політичних революцій (зокрема, дослідження Т. Скокпол [61–63]), демократичної стабільності (праці А. Лейпхарта [26–31], Б. Пауелла [42; 43] тощо), законодавчих ініціатив та рішень (особливо розвідки К. Шепсла, М. Лейвера та Б. Вейнгаста [53–60]), виборів та виборчих систем (праці В. Богданора та Д. Батлера [6], Б. Грофмана, А. Лейпхарта та інших [15–18; 26; 38]), партійних, парламентських та урядових коаліцій (дослідження М. Лейвера [20–24], К. Бенойта [13], П. Мейра [34–36], Н. Шофілда [51; 52], Я. Баджа, Х. Кемана та Дж. Волдендорпа [8; 23; 72; 73], Д. Прідхема [44], а також Г. Люебберта [33]). Але зростаюче визнання важливості урядових інститутів не означало повернення до формалізму традиційного/«старого» інституціоналізму, оскільки сучасні (після кінця Другої світової війни) уряди і урядові кабінети виявились більш різноманітно-інноваційними. Це, як наслідок, зумовило і з часом інституціоналізувало вимогу цілісного окреслення політичною наукою феномена урядів меншості, їхньої сутності, ознак і особливостей, особливо в інституційних параметрах сучасних різновидів демократії.

У демократичних режимах, особливо в парламентських демократіях, феномен урядів меншості визначається різними параметрами, але насамперед взаємним співвідношенням між законодавчою і виконавчою гілками влади, що очевидно з розуміння самої сутності парламентської демократії, незалежно від того, в якій формі і системі державного правління вона реалізована. Ніщо у цьому ракурсі не може бути більш політичним, аніж відносини між різними гілками влади в системі внутрішньополітичних взаємин відмінних систем державного правління. Річ у тім, що виконавчо-законодавчі відносини завжди лишаються в центрі демократичної політики розвинених країн світу. Наприклад, у межах різних країн це проявляється в тому, що конституційні відносини між законодавчою та виконавчою гілками влади є основою задля диференціації між типами демократії, а також формами і системами державного правління, які орієнтовані на «уніфіковану»/«спаяну» чи «розподілену» модель влади. Це відповідає

дистинкції демократичних політичних режимів на парламентські та президентські, форм державного правління – на монархічні і республіканські, а інституційно-конституційних систем державного правління – на президентські, напівапрезидентські та парламентські.

Аналітично концентруючись здебільше на кейси парламентських демократій, які звикло апробовані у формі парламентських (монархічних і республіканських) та напівапрезидентських (тільки республіканських) систем правління, зауважуємо, що феномен колективної та індивідуальної відповідальності урядів і урядових кабінетів як органів виконавчої влади перед парламентами або провідними палатами парламентів як органами законодавчої влади часто є неоднозначним. Але навіть попри це, відповідальність урядів перед парламентами традиційно зводиться до міжінституційних відносин підзвітності, згідно з якими уряд (як виконавча влада) зобов'язаний достроково припинити свої повноваження та піти у відставку, якщо він більше не користується підтримкою/довірою з боку парламенту (законодавчої влади) [70, с. 4]. Тобто відмова парламентом урядові в довірі (чи вотумі довіри), зокрема з приводу прийняття будь-якого «важливого» законопроекту, що ініціює урядовий кабінет, достатня, щоб відправити уряд у відставку.

Водночас в окремих кейсах повноваження законодавчої влади стосовно дострокового припинення повноважень виконавчої влади є суттєво обмеженими. Окреслену ситуацію значною мірою ускладнює і той факт, що лише окремі частини/складові виконавчої влади політично відповідальні перед законодавчою владою. Наприклад, традиційно парламентська відповідальність уряду стосується лише політично призначених членів урядового кабінету і кабінету міністрів, але зовсім чи здебільшого не стосується кар'єри державних службовців. Це означає, що парламент не впливає чи впливає частково на відповідальність бюрократично-урядового апарату, але від підтримки парламенту повністю залежить перебування на своїх посадах політично-урядового апарату: глави уряду, міністрів уряду тощо. Політична специфіка відповідальності уряду проявляється і в тому, що вона своїм суб'єктом має лишу всенародно обраний парламент в умовах однопалатності або ту палату/палати парламенту, які обрані всенародно в умовах двопалатності. Порівняно рідкісні винятки становлять кейси відповідальності урядів і урядових кабінетів в умовах бікамералізму перед обома палатами парламенту, які обирають за ідентичною чи схожою виборчою системою. Неоднозначними є й особливості кількісної інтерпретації відносин довіри між урядами й парламентами, адже вони реалізуються за підтримки урядів як на підставі відносної, так і на підставі абсолютної більшості депутатів парламенту чи відповідної палати пар-

ламенту (крім того, можливі кейси реалізації відносин довіри між урядами й парламентами на підставі негативної більшості чи взагалі кейси «мовчазної» довіри парламентів до урядових кабінетів).

Відповідно, як каже К. Стром [70, с. 5], застосування принципу парламентської більшості або більшості у парламенті в контексті політичної відповідальності урядових кабінетів є не зовсім простим. Річ у тому, що в парламентській демократії урядовий кабінет за різних умов має бути наділений підтримкою парламентської більшості – хоча б для того, щоби виконувати свої конституційні функції. Це проявляється у таких двох інструментах парламентської довіри до урядів, як вотум довіри та голосування за законопроекти, які ініціює та підтримує уряд. Відповідно, уряд у парламентській демократії має бути спроможним завойовувати голоси, які йому потрібні для вотуму довіри. У цьому контексті слід зазначити, що внутрішня природа вотуму довіри також може бути різною: по-перше, вона може безпосередньо залежати від вимоги самого уряду і урядового кабінету; по-друге, вона може безпосередньо залежати від вимоги парламентської опозиції; по-третє, вона може бути передбачена і зумовлена нормами конституції. Урядові кабінети в парламентських демократіях традиційно уповноважені ініціювати вотуми довіри в будь-який належний для них час. Часто вотуми довіри можуть супроводжуватись постановкою питання про ймовірний розпуск парламенту або провідної палати парламенту. А парламентська опозиція звикло обмежена в можливості ініціювати вотум довіри урядовому кабінету. Конституційний варіант вотуму довіри (чи так званого вотуму інвеститури) полягає у тому, що урядовий кабінет розпочинає свою діяльність лише після того, як він буде підтриманий більшістю (відносною чи абсолютною) депутатів у парламенті/відповідній палаті парламенту або проти цього не виступить більшість (абсолютна) депутатів у парламенті чи відповідній палаті парламенту [22]. Якщо уряд отримує вотум довіри парламенту, він, залежно від природи вотуму довіри, вважається сформованим або продовжує функціонувати, а якщо ж ні – то несформованим або припиняє функціонувати.

Але існування уряду і урядового кабінету зовсім не є гарантією виконання ним своїх конституційних функцій, бо у парламентській демократії уряд завжди стикається з проблемою своєї стабільності й ефективності. У будь-якому разі стабільний та ефективний урядовий кабінет має бути наділений можливістю регулярно і за короткий проміжок часу зібрати парламентську більшість/більшість у парламенті для прийняття своїх законодавчих і бюджетних рішень, а також для здійснення своїх призначальних повноважень. Внаслідок цього у політичній науці вироблене уявлення, що задля того, щоби уряд був одночасно стабільним і ефек-

тивним, він зобов'язаний спиратись на ідентичну парламентську більшість (однопартійну або коаліційну) як у процесі забезпечення своєї стабільності, так і своєї ефективності; спиратись на таку парламентську більшість, всі політичні партії якої (або урядова більшість) репрезентовані посадами міністрів в урядовому кабінеті. Іншими словами, уряд є стабільним і ефективним, якщо його підтримує ідентична урядова і парламентська більшість чи коли більшість з приводу питань парламентсько-політичного і урядово-посадового характеру збігається, тобто коли сторони, що забезпечують підтримку уряду в парламенті й отримують портфелі в уряді, є еквівалентними. Іншими словами, стабільні та ефективні однопартійні і коаліційні уряди мають бути, на думку В. Хермана і Дж. Поупа, «переможними» [19, с. 191], тобто такими, де сума парламентських мандатів урядових партій (члени яких наділені портфелями міністрів в кабінетах) становить абсолютну більшість усіх мандатів у парламенті [1; 10; 12; 45; 71]. При цьому під урядовою партією або партією уряду (чи урядового кабінету), тобто під партією як членом уряду (урядового кабінету) звикло розуміють (необов'язково у парламентській демократії), зі слів А. де Сваана [10, с. 431], будь-яку політичну силу, член або члени якої ідентифікуються з участю партії в урядовому кабінеті, однак за умови, що їхня участь в кабінеті сприяє його підтримці та стабільному функціонуванню.

Але, як зауважує К. Стром [70, с. 5], жодне з цих уявлень та припущень не є цілком вірним, бо партії, не маючи міністерських портфелів в урядовому кабінеті, можуть ефективно підтримувати уряд у контексті вотуму довіри та голосування урядових ініціатив у парламенті. Це особливо характерно у кейсі парламентських партій, які, зовсім не маючи міністерських портфелів, тобто не будучи складовою урядової більшості, перманентно або ж ситуативно беруть участь у діяльності парламентської чи так званої законодавчої більшості, оскільки часто голосують за законопроекти, автором яких є саме урядовий кабінет. Парламентські партії, не репрезентовані в урядовому кабінеті та кабінеті міністрів, інколи навіть можуть отримувати суплементарні урядові посади, зокрема у формі підпорядкованих урядовому кабінетові відомств, рад і колегій або взагалі у формі призначень в громадському секторі. А парламентські партії, які мають міністерські посади чи є складовою урядової більшості, ймовірно, будуть постійно або частіше членами парламентської чи так званої законодавчої більшості. Тому саме вони традиційно повинні голосувати за законопроекти, котрі ініційовані урядовими кабінетами. Відповідно, вважають, що партії, які не є членами урядової більшості, є ситуативними членами парламентської/законодавчої більшості, адже гарантують лише ситуативну

довіру урядовому кабінету. Партії ж, які є членами урядової більшості (однопартійної/коаліційної), звісно, є перманентними членами парламентської або законодавчої більшості, відповідно, гарантують постійну довіру урядовому кабінету.

Це безпосередньо означає, що парламентська/законодавча (тобто політична) більшість (однопартійна чи коаліційна) може бути розмірно більшою, ніж урядова (тобто посадова) більшість (однопартійна чи коаліційна). Це може бути відтворено як на рівні деяких депутатських мандатів, так і на рівні цілих парламентських партій/фракцій. Наприклад, у межах однієї каденції парламенту та одного складу кабінету урядова більшість може бути однопартійною, а парламентська/законодавча більшість – двопартійною. Але частіше буває так, що кількість партій в урядовій і парламентській/законодавчій більшості (однопартійній чи коаліційній) є однаковою. Перший сценарій у політологічному контексті цікавий з огляду на формування як урядів більшості, так і урядів меншості, а другий сценарій – винятково у контексті формування і функціонування урядів більшості. Це значною мірою впливає як на стабільність, так і на ефективність різних типів урядів, а також на позиціонування і дистинкцію проблематики урядів більшості й меншості у сучасній (неоінституціональній) порівняльній політології.

Крім того, це всіляко регламентує потребу дефінітивного відокремлення ситуацій більшості від ситуацій меншості, а також урядів більшості від урядів меншості. Розуміючи таку потребу, у дослідженні ми оперуємо визначеннями «ситуацій більшості» і «ситуацій меншості» В. Хермана та Дж. Поупа [19, с. 192]. Ситуація більшості – конструкція розподілу мандатів у парламенті чи провідній палаті парламенту, за якої будь-яка одна партія парламенту чи провідної палати парламенту має хоч б абсолютну більшість мандатів (у такому разі неможливе формування урядового кабінету меншості). Ситуація меншості – це така конструкція розподілу мандатів у парламенті чи провідній палаті парламенту, за якої жодна одна партія парламенту або провідної палати парламенту не має хоча б абсолютної більшості мандатів (у такому разі можливе формування як урядів більшості, так і урядів меншості, однак неможливе формування однопартійних урядів більшості) (детально див. рис. 1).

У межах кожної з таких ситуацій як результати виокремлюють різні типи урядових кабінетів. Магістральною дистинктивною лінією розподілу урядових кабінетів є виокремлення кабінетів більшості і кабінетів меншості.

Оперування визначенням К. Строма [70, с. 6] описує кабінет більшості як будь-який урядовий кабінет, який відповідає усім конституційним вимогам й композиційно складається з осіб, які діють як представники парламентських партій/парла-

ментських груп, що сумарно контролюють більше половини всіх мандатів у парламенті/відповідній палаті парламенту, перед якими за конституцією відповідальний урядовий кабінет. Це визначення допускає можливість існування та функціонування формату уряду та урядового кабінету, який не наділений підтримкою урядової більшості, хоча й може бути наділений постійною або ситуативною підтримкою парламентської або законодавчої більшості.

Тобто формату урядового кабінету меншості як такого урядового кабінету, який відповідає усім конституційним вимогам та композиційно складається з осіб, що діють як представники парламентських партій чи парламентських груп, що сумарно не контролюють більше половини всіх мандатів у парламенті чи відповідній палаті парламенту, перед якими за конституцією відповідальний урядовий кабінет [69, с. 199]. Іншими словами, уряд меншості в умовах багатопартійної системи у політичній науці традиційно розуміють як урядовий кабінет, партія або партії якого (тільки ті партії, які входять до складу уряду) не становлять абсолютної більшості місць/мандатів у парламенті/провідній палаті парламенту; як інституційний випадок, за якого парламентська партія самостійно чи в коаліції з іншими парламентськими партіями, частка мандатів яких становить менше половини від номінального складу органу законодавчої влади, формує уряд; як урядовий кабінет, що складається із представників парламентських партій, які колективно контролюють менше половини (половину та менше половини – Н. П.-Б.) мандатів у парламенті (або ж у палаті парламенту, котра наділена повноваженнями достроково відправляти урядовий кабінет у відставку, тобто припиняти діяльність кабінету) [68, с. 6]. Відповідно, частка мандатів партій, які не входять до складу уряду меншості, становить понад п'ятдесят відсотків від номінальної кількості депутатів парламенту чи провідної палати парламенту.

Проте треба чітко розуміти, що підставою формування і подальшого функціонування уряду меншості повинна бути довіра/інвеститура (підтримка) більшості (абсолютної, відносної, негативної або «мовчазної») повного складу парламенту або провідної палати парламенту, що визначено конституційно (але незалежно від форми/системи правління) у всіх типах/прикладях парламентських демократій як передумова і підстава «початку» й «продовження» кожного нового і чинного урядового кабінету [41] (інколи дослідники вважають, що в окремих парламентських демократіях не окреслено процедури отримання урядами вотумів довіри/інвеститури, однак потрібно, скоріше, говорити про інституційно різні варіанти вотумів довіри/інвеститури урядам, зокрема позитивний та негативний чи «мовчазний» [3; 4; 32; 47]).

Відповідно, перше враження, яке звикло складається в людей, необізнаних у проблематиці урядів меншості, полягає в тому, що такі уряди обов'язково є «слабкими, схильними до ризиків парламентської поразки, опортуністичними, а також такими, яким бракує повноважень і підтримки для опрацювання серйозних проблем» [11, с. 87], або ж що «кожний уряд меншості є небажаним симптомом кризи» [5, с. 570], тобто що урядовий кабінет меншості формується в умовах політичної кризи, урядової і/чи політичної нестабільності, значної фракціоналізації (фрагментації) і поляризації партійних систем, а також глибоких соціополітичних конфліктів.

Але К. Стром [68, с. 6] зазначає, що уряди меншості можуть слугувати раціональною відповіддю «критичних» політичних партій на конкретні випадки непривабливості формування того чи іншого уряду, а також що партії повинні зважати на очікуване несхвалення виборців. Іншими словами, формування урядів меншості значною мірою відображає очікування електоральної підзвітності політичних партій. Більше того, у тих країнах, де уряди меншості формуються доволі або дуже часто, вони не є «симптомами кризи». Також слід звернути увагу на те, що уряди меншості звикло не формуються у винятково нестійких або ж кризових суспільствах. Уряди меншості можуть навіть частіше зустрічатись у суспільствах, партійні системи яких менш фракціоналізовані/фрагментовані та поляризовані, ніж у тих суспільствах, де традиційно формуються уряди більшості (особливо коаліційні). Це означає, що уряди меншості не завжди доцільно трактувати як останні можливі рішення,

які продукують особливо складні та затяжні процеси переговорів про формування урядів більшості. Все це аргументує, що уряди меншості – це не обов'язково «патологічні» феномени, які є «попередниками» політичної «загибелі та мороку» [68, с. 6].

В аналітичному ракурсі особливо цікаво, що урядові кабінети більшості та урядові кабінети меншості (загалом як партійні урядові кабінети) теоретично й практично спільно не виключають можливості реалізації функцій і політичної відповідальності урядів у парламентських демократіях, що не властиво непартійним/технократичним урядам. Одночасно базові відмінності урядових кабінетів більшості і меншості ґрунтуються на відокремленні однопартійних та коаліційних урядів, які зазвичай формуються в різних інституційних та партійно-виборчих передумовах. Однопартійні уряди звикло (а також емпірично істотно) формуються у випадку ситуацій більшості (тобто коли одна партія контролює більшість мандатів у парламенті), а коаліційні уряди – у разі ситуацій меншості (тобто коли одна партія не контролює більшості мандатів у парламенті). Але це не означає, що однопартійні уряди в зрізі композиції урядової більшості не можуть бути кабінетами меншості чи коаліційні уряди – кабінетами більшості. Відповідно, це окреслює доцільність запропонованого раніше виокремлення таких типів партійних урядів, як однопартійні більшості та однопартійні меншості, а також коаліційні більшості та коаліційні меншості.

Зазвичай формуються (мають формуватися) уряди більшості (однопартійні чи коаліційні).

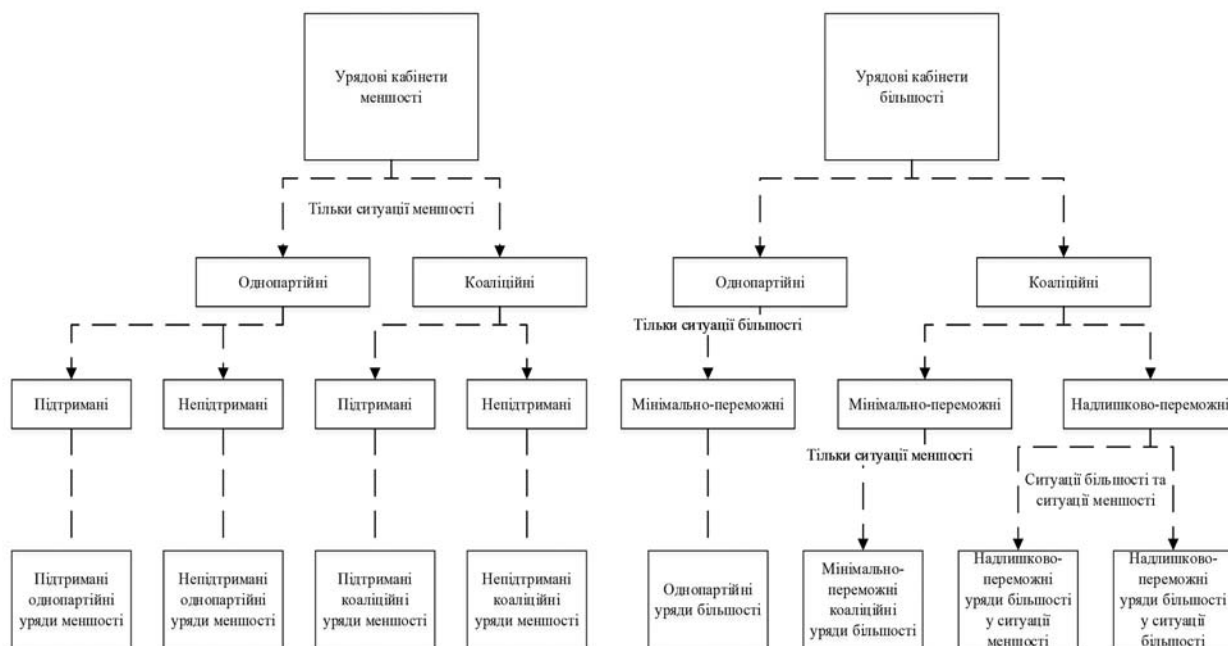

Рис. 1. Ситуації більшості і меншості та різновиди урядів більшості і меншості у парламентських демократіях (модель В. Хермана та Дж. Поупа [19, с. 192])

Вони відображають сценарії, коли урядова партія чи коаліція партій уряду мають більшість у парламенті (урядово-парламентську більшість), бо цього достатньо для вираження довіри будь-якому новому чи функціонуючому уряду [40]. Проте сценарій партійного/міжпартійного консенсусу притаманний не завжди (не у кожному складі парламенту чи провідній палаті парламенту), бо інколи у ситуаціях парламентської меншості можемо спостерігати складності узгодження інтересів і позицій потенційних суб'єктів парламентської/коаліційної (або урядово-парламентської) більшості. Як наслідок, ймовірність (якщо цього не заборонено чинним законодавством тієї чи іншої країни) формування урядів меншості в умовах відмінностей парламентських партій, що в умовах ситуацій меншості може стати «виходом» з парламентської чи «системної» політичної кризи тієї чи іншої країни і її основних політичних акторів. Водночас у деяких парламентських демократіях формування різних конструкцій урядів меншості сьогодні є нормою, а не тільки способом узгодження міжпартійних протиріч у парламенті чи провідній палаті парламенту. А в інших країнах уряди меншості формуються тільки у виняткових ситуаціях, коли всі інші способи міжпартійних домовленостей про створення того або іншого типу уряду вже проведені, а розпуск парламенту чи провідної палати парламенту є небажаним.

Сутність урядів меншості у цьому зрізі детермінована тим, що вони значною мірою порушують традиційне для парламентських демократій правило про те, що урядова/виконавча й парламентська/законодавча більшість ідентична. Однак особливість урядових кабінетів меншості полягає в тому, що якщо ця відмінність урядової/виконавчої та парламентської/законодавчої більшості й існує, вона дуже складно проявляється у політичній практиці. Це породжує цілу низку запитань про сутність і особливості урядів меншості. Наприклад, чому та чи інша партія, яка не отримує міністерських портфелів, погоджується підтримувати урядовий кабінет своїми голосуваннями в парламенті. Або ж чому парламентська опозиція, що в умовах урядового кабінету меншості дійсно наділена в парламенті більшістю, не відправляє такий уряд меншості у відставку та не сформує, натомість, уряд більшості. Ці питання значною мірою і на перший погляд показують, що урядові кабінети меншості можуть трактуватись та досить часто (а інколи й помилково) трактуються як «нелогічні» інституційні явища у межах сутності парламентської демократії. А особливо це притаманно країнам, де перманентно формуються уряди більшості, а уряди меншості неінституціоналізовані, неапробовані, з ними мають справу вперше чи вдруге тощо.

Однак, як аргументує К. Стром [69, с. 199], часто урядові кабінети меншості позиціонуються як раці-

ональні варіанти вирішення певних питань і проблем взаємодії політичних сил у межах парламентських демократій. Річ у тому, наприклад, що буває так, що уряди меншості формуються навіть тоді, коли опозиційні партії парламенту можуть визначально впливати на парламентсько-законодавчу діяльність. Крім того, у своїй діяльності уряди меншості (незалежно від типу уряду меншості) виконують ті ж функції, що й уряди більшості. Суттєва відмінність полягає у тому, що глава уряду меншості має постійно зважати на загрозу можливої дострокової відставки. А це означає, що значну частину своєї уваги/діяльності глава уряду меншості приділяє взаєминам з парламентськими (урядовими, неурядовими, опозиційними й тими, котрі забезпечують підтримку урядові меншості) політичними партіями і непартійними депутатами, що невластиво або менш властиво для урядів більшості (особливо однопартійних). Річ у тому, що недостатня увага з боку глави урядового кабінету, наприклад, до неурядових партій та непартійних депутатів парламенту чи провідної палати парламенту, які забезпечують формальну та неформальну/«мовчазну» підтримку уряду меншості (в контексті вирішення ними своїх передвиборчих обіцянок), може обернутись відмовою у вотумі довіри такому уряду.

Через це зрозуміло, що уряди меншості більш інституційно еластичні у здійсненні політичного курсу, а також більше відкриті у контексті врахування інтересів основних партійно-політичних (зокрема парламентських) груп, ніж уряди більшості [40]. Крім того, в ракурсі урядів меншості особливого значення набуває трактування політичної, особливо парламентської, опозиції, зокрема такого її аспекту/ракурсу, як опозиційна/неурядова більшість у парламенті/провідній палаті парламенту. Цікаво, що сьогодні в деяких парламентських демократіях партії все частіше реалізують свої програми не тільки з урядового кабінету, а й завдяки парламентській опозиції в умовах забезпечення такими партіями вотумів довіри (інвеститури) урядам меншості. Річ у тому, що згода парламентських партій на формування урядів меншості ґрунтується на широких можливостях комітетів та комісій парламентів впливати на політичний процес у тій чи іншій країні.

Тому відповіді на поставлені в дослідженні питання мають бути окреслені детальним з'ясуванням сутності урядів меншості як таких, зокрема й у різних демократичних політичних режимах, тобто в різному інституційному середовищі. Доцільність наукового окреслення сутності та природи урядів меншості в тих країнах, котрі є парламентськими демократіями, резонується тим, що: а) уряди меншості є поширеними, оскільки вони мають тенденцію до повторювального формування у деяких політичних системах; б) уряди меншості є суперечливими, адже дехто сприймає,

а дехто не сприймає їх як життєздатні й ефективні урядово-формотворчі та управлінські рішення в парламентських демократіях, де «життєвий цикл» і «політичне виживання» урядів як таких залежить від парламентської чи законодавчої більшості; в) уряди меншості концептуально важливі для позитивної та нормативної політичної теорії.

Особлива актуалізація та детермінація урядів меншості проявляється також у тому, що вони є, з першого погляду, прикладами порушення принципів більшості, іманентних для усіх парламентських демократій. Унаслідок цього уряди меншості ґрунтуються на вкрай специфічній легітимності своєї влади. Окрім того, уряди меншості, зі слів К. Строма [69, с. 201], конституують доцільність творення різних, зокрема й більш раціональних, теорій формування кабінетів у парламентських демократіях. Особливо з огляду на те, що в класичних теоріях формування урядів факт наявності розміру більшості у парламенті або провідній палаті парламенту розглядають як функціональну вимогу та фундаментальне завдання акторів, які беруть участь у «грі» з формування урядів. І це правда, бо, на думку Е. Брауна [7], з погляду теорії коаліцій уряди меншості звично трактують як найбільш несподівані та неочікувані, однак й «найменш адекватні» проводити ефективні управлінські рішення. Але Л. Маскотте й Г. Леві зауважують, що урядові кабінети меншості є більше чутливими до громадських та соціальних потреб, менш «самовпевненими» і «зарозумілими» стосовно політичної (парламентської) опозиції, й саме тому змушені реалізовувати більш доброзичливі сценарії свого функціонування [37]. З огляду на окреслені умови та причини, уряди меншості, а також причини, передумови й особливості їх формування та відповідальності заслуговують дистинктивної політологічної уваги навіть у тих країнах, де вони не формуються чи формуються зрідка, а тому, зокрема, й в українській політичній науці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Axelrod R. Conflict of interest: a theory of divergent goals with applications to politics / R. Axelrod. – Chicago : Markham, 1970. – 216 p.
2. Berger S. Organizing interests in Western Europe: pluralism, corporatism, and the transformation of politics / S. Berger. – New York : Cambridge University Press, 1981. – 440 p.
3. Bergman T. Constitutional design and government formation: the expected consequences of negative parliamentarism / T. Bergman // Scandinavian Political Studies. – 1993. – Vol. 16. – № 4. – P. 285–304.
4. Bergman T. Formation rules and minority governments / T. Bergman // European Journal of Political Research. – 1993. – Vol. 23. – № 1. – P. 55–66.
5. Beyme K. Die parlamentarischen Regierungssysteme in Europa / K. Beyme. – Munich : Piper. – 1024 p.

6. Bogdanor V. Democracy and elections: electoral systems and their political consequences / V. Bogdanor, D. Butler. – CUP Archive, 1983 p. – 267 p.
7. Browne E. Government coalitions in western democracies / E. Browne, J. Dreijmanis. – New York : Longman, 1982. – 384 p.
8. Budge I. Parties and democracy: coalition formation and government functioning in 22 democracies / I. Budge, H. Keman. – Oxford : OUP, 1993. – 256 p.
9. Butler D. British general election of February, 1974 / D. Butler, D. Kavanagh. – Macmillan, 1974. – 368 p.
10. Swaan A. An empirical model of coalition formation as an n-person game of policy distance maximization / A. de Swaan // Groennings S. The study of coalition behaviour / Sven Groennings, E.W. Kelley, M. Leiserson. – New York : Holt, Rinehart and Winston, 1970. – P. 424–444.
11. Finer S. Adversary politics and electoral reform / S. Finer. – London : Wigram, 1975. – 374 p.
12. Gamson W. A theory of coalition formation / W. Gamson // American Sociological Review. – 1961. – Vol. 26. – № 3. – P. 373–382.
13. Giannetti D. Intra-party politics and coalition governments / D. Giannetti, K. Benoit. – London : Routledge, 2008. – 256 p.
14. Grofman B. Electoral laws and their political consequences / B. Grofman, A. Lijphart. – New York : Agathon Press, 1986. – 335 p.
15. Grofman B. Information, participation and choice: an “economic theory of democracy” in perspective / B. Grofman. – Ann Arbor, Michigan : University of Michigan Press, 1995. – 285 p.
16. Grofman B. Legislative term limits: public choice perspectives / B. Grofman. – Boston, MA : Kluwer, 1996. – 386 p.
17. Representation and redistricting issues / [B. Grofman, A. Lijphart, R. McKay, H. Scarrow]. – Lexington, MA : Lexington Books, 1982. – 282 p.
18. Grofman B. The evolution of electoral and party systems in the Nordic countries / B. Grofman, A. Lijphart. – New York : Agathon Press, 2002. – 313 p.
19. Herman V. Minority governments in western democracies / V. Herman, J. Pope // British Journal of Political Science. – 1973. – Vol. 3. – № 2. – P. 191–212.
20. Laver M. Cabinet ministers and parliamentary government / M. Laver, K. Shepsle. – New York : Cambridge University Press, 1994. – 318 p.
21. Laver M. Making and breaking governments: government formation in parliamentary democracies / M. Laver, K. Shepsle. – New York : Cambridge University Press, 1996. – 301 p.
22. Laver M. Multiparty government: the politics of coalition in Europe / M. Laver, N. Schofield. – Oxford : Oxford University Press, 1990. – 308 p.
23. Laver M. Party policy and government coalitions / M. Laver, I. Budge. – London : Sage, 1992. – 448 p.
24. Representative government in Western Europe / [M. Laver, M. Gallagher, P. Mair]. – New York : McGraw Hill, 1992. – 330 p.
25. Lehbruch G. Patterns of corporatist policy-making / G. Lehbruch, Ph. Schmitter. – London, 1982. – 292 p.
26. Lijphart A. Choosing an electoral system: issues and alternatives / A. Lijphart, B. Grofman. – New York : Praeger, 1984. – 273 p.

27. Lijphart A. Democracies: patterns of majoritarian and consensus government in twenty-one countries / A. Lijphart. – New Haven : Yale University Press, 1984. – 229 p.
28. Lijphart A. Democracy in plural societies: a comparative exploration / A. Lijphart. – New Haven : Yale University Press, 1977. – 248 p.
29. Lijphart A. Institutional design in new democracies: Eastern Europe and Latin America / A. Lijphart, C. Waisman. – Boulder : Westview Press, 1996. – 265 p.
30. Lijphart A. Parliamentary versus presidential government / A. Lijphart. – Oxford : Oxford University Press, 1992. – 257 p.
31. Lijphart A. Patterns of democracy: government forms and performance in thirty-six countries / A. Lijphart. – New Haven : Yale University Press, 1999. – 351 p.
32. Louwse T. Unpacking “positive” and “negative” parliamentarism / T. Louwse // Paper presented at the workshop “The Evolution of Parliamentarism and Its Political Consequences” of the European Consortium of Political Research. – Salamanca, April 2014. – 18 p.
33. Luebbert G. Comparative democracy: policymaking and governing coalitions in Europe and Israel / G. Luebbert. – Columbia University Press, 1986. – 341 p.
34. Political parties and electoral change: party responses to electoral markets / [P. Mair, W. Müller, F. Plasser]. – London : Sage, 2004. – 280 p.
35. Mair P. Party systems and alternation in government, 1950–2000 years: innovation and institutionalization / P. Mair // Gloppen S. Globalization and democratization: challenges for political parties / S. Gloppen, L. Rakner. – Bergen : Fagbokforlaget, 2007. – P. 135–153.
36. Representative government in modern Europe: institutions, parties, and governments / [P. Mair, M. Gallagher, M. Laver]. – New York : McGraw-Hill, 2005. – 560 p.
37. Massicotte L. Minority Government in Canada and Quebec: Contrasting Experiences / L. Massicotte, G. Levy // Paper presented to the Joint Conference of the Association for Canadian Studies in the United States (ACSUS) and The American Council for Québec Studies (ACQS). – Quebec City, 2008. – 32 p.
38. Merrill S. A Unified Theory of Voting: Directional and Proximity Spatial Models / S. Merrill, B. Grofman. – New York : Cambridge University Press, 1999. – 213 p.
39. Molina O. Corporatism: the Past, Present and Future of a Concept / O. Molina, M. Rhodes // Annual Review of Political Science – 2002. – Vol. 5. – P. 305–331.
40. Panchak-Białobłocka N. Minority governments in Central-Eastern European countries: causes of formation, political consequences, parameters of stability (1990–2013) / N. Panchak-Białobłocka // Studium Europy Środkowej i Wschodniej : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie. – 2014. – Nr. 1. – S. 103–116.
41. Panchak-Białobłocka N. Rządy mniejszościowe w europejskich demokracjach parlamentarnych: analiza empiryczna i teoretyczno-metodologiczna, w opraciu o przykłady państw Europy zachodniej i środkowej / N. Panchak-Białobłocka // Rozwój polityczny i społeczny państw Europy Środkowej i Wschodniej : Praca zbiorowa pod redakcją Zbigniewa Białobłockiego i Anatoliya Romanyuka. – Kutno, 2013. – S. 125–148.
42. Powell B. Contemporary Democracies: Participation, Stability and Violence / Bingham Powell. – Cambridge : Harvard University Press, 1982. – 279 p.
43. Powell B. Party Systems and Political Performance: Participation, Stability and Violence in Contemporary Democracies / Bingham Powell // American Political Science Review. – 1981. – Vol. 75. – № 4. – P. 861–879.
44. Pridham G. Political Parties and Coalitional Behavior in Italy / G. Pridham. – Routledge, 1988 – 443 p.
45. Riker W. The Theory of Political Coalitions / W. Riker. – New Haven : Yale University Press, 1962. – 300 p.
46. Rhodes M. The Political Economy of Social Pacts: “Competitive Corporatism” and European Welfare Reform / M. Rhodes // Pierson P. The New Politics of the Welfare State / Paul Pierson. – Oxford : Oxford University Press, 2001. – P. 165–194.
47. Russo F. The Adoption of Positive and Negative Parliamentarism: Systemic or Idiosyncratic Differences? / F. Russo, L. Verzichelli // ECPR Joint Sessions of Workshops. – Salamanca, April 2014. – 29 p.
48. Schmitter P. Still the Century of Corporatism? / Ph. Schmitter // Review of Politics. – 1974. – Vol. 36. – № 1. – P. 85–131.
49. Schmitter P. The Corporatist Sisyphus: Past, Present and Future / Ph. Schmitter, J. R. Grote // EUI Working Paper SPS. – 1997. – № 4. – 22 p.
50. Schmitter P. Trends Toward Corporatist Intermediation: Contemporary political sociology / Ph. Schmitter, G. Lehmbruch. – London : Sage Publications, 1979. – 328 p.
51. Schofield N. Multiparty Democracy: Elections and Legislative Politics / N. Schofield, I. Sened. – New York : Cambridge University Press, 2006. – 223 p.
52. Schofield N. Political Economy of Governance: Institutions, Democracy and Elections / N. Schofield, G. Caballero. – Springer, 2015. – 393 p.
53. Shepsle K. A Theory of Minority Government in Parliamentary Democracy / K. Shepsle, M. Laver // Scharpf F. Games in Hierarchies and Networks / F. Scharpf. – Boulder : Westview, 1993. – P. 429–447.
54. Shepsle K. Coalitions and Cabinet Government / K. Shepsle, M. Laver // American Political Science Review. – 1990. – Vol. 84. – № 3. – P. 873–890.
55. Shepsle K. Government Accountability in Parliamentary Democracy / K. Shepsle, M. Laver // Democracy, Accountability, and Representation / [A. Przeworski, S. Stokes, P. Manin]. – New York : Cambridge University Press, 1999. – P. 279–297.
56. Shepsle K. On the Size of Winning Coalitions / K. Shepsle // American Political Science Review. – 1974. – Vol. 68. – № 2. – P. 505–518.
57. Shepsle K. Political Equilibrium / K. Shepsle, P. Ordeshook. – Boston : Kluwer-Nijhoff, 1982. – 228 p.
58. Shepsle K. Positive Theories of Congressional Institutions / K. Shepsle, B. Weingast. – Ann Arbor : University of Michigan Press, 1995. – 314 p.
59. Shepsle K. Representation and Governance: The Great Legislative Trade-off / K. Shepsle // Political Science Quarterly. – 1988. – Vol. 103. – № 3. – P. 461–485.

60. Shepsle K. The Institutional Foundations of Committee Power / K. Shepsle, B. Weingast // *American Political Science Review*. – 1987. – Vol. 81. – № 1. – P. 85–104.
61. Skocpol T. *Democracy, Revolution, and History* / T. Skocpol. – Ithaca : Cornell University Press, 1998. – 273 p.
62. Skocpol T. *Social Revolutions in the Modern World* / T. Skocpol. – Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 1994. – 354 p.
63. Skocpol T. *States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia, and China* / T. Skocpol. – New York ; Cambridge : Cambridge University Press, 1979. – 407 p.
64. Streeck W. From National Corporatism to Transnational Pluralism / W. Streeck, Ph. Schmitter // *Politics and Society*. – 1991. – Vol. 19. – № 1. – P. 133–164.
65. Streeck W. Theories and Practices of Neo-Corporatism / W. Streeck, L. Kenworthy // *A Handbook of Political Sociology: States, Civil Societies, and Globalization* / [Th. Janoski, R. Alford, A. Hicks, M. Schwartz]. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 838 p.
66. Streeck W. The Rise and Decline of Neocorporatism / W. Streeck // *Labour and an Integrated Europe* / [L. Ulman, B. Eichengreen, W. Dickens]. – Washington D.C. : The Brookings Institution Press, 2010. – P. 80–86.
67. Streeck W. *The Study of Interest Groups: Before “The Century” and After* / W. Streeck // *Schmitter Ph. Retirement from the European University Institute* / Ph. Schmitter. – Florence, 2005. – 45 p.
68. Strøm K. *Democracy, Accountability, and Coalition Bargaining* / K. Strøm // *CSD Working Papers*. – 1997. – 11 p.
69. Strøm K. *Minority Governments in Parliamentary Democracies: The Rationality of Non-winning Cabinet Solutions* / K. Strøm // *Comparative political Studies*. – 1984. – Vol. 17. – № 2. – P. 199–227.
70. Strøm K. *Minority Government and Majority Rule* / K. Strøm. – New York : Cambridge University Press, 1990. – 315 p.
71. Taylor M. On the Theory of Government Coalition Formation / M. Taylor // *British Journal of Political Science*. – 1972. – Vol. 11. – № 3. – P. 361–373.
72. *Handbook of Democratic Government* / [J. Woldendorp, H. Keman, I. Budge]. – Springer Science & Business Media, 2012. – 119 p.
73. *Party Governments in 48 Democracies, (1945–1998 years)* / [J. Woldendorp, H. Keman, I. Budge]. – Kluwer, Dordrecht, 2000. – 580 p.